

"Edirne'de Kültür ve Sanat"

**Ender
Bilar**

www.enderbilar.com

UNESCO'NUN KORUMA ALTINA ALDIĞI MIRASI BİZ DEĞİŞTİRİYORUZ!

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün **"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür."** sözü, kültürün bir millet için ne ifade ettiğini en özlü biçimde anlatır. Devletler sınırlarla korunabilir; fakat milletler ancak kültürleriyle yaşayabilir. Dilini, geleneklerini, törenlerini, ortak hafızasını kaybeden bir toplumun siyasi varlığını sürdürmesi mümkün olsa bile, millet olma vasfını koruması mümkün değildir.

Bugün küreselleşme adı verilen süreç, yalnızca ekonomileri değil, kültürleri de birbirine benzetmektedir. Toplumu, izledikleri, okudukları ve oynadıkları dijital oyunlar gibi kültürel mecralar aracılığıyla istenen kalıba sokabilmek ve bunu sürekli bir propaganda aracı olarak sürdürebilmek, küresel kültür olgusu ile mümkün olabilmektedir. Küresel kültür kavramının yaratıcısı Giddens, küreselleşmeyi sadece teknolojiye bağlamamakta, bununla birlikte kültürel, ideolojik, ekonomik ve siyasal bir süreç olarak tanımlamaktadır.¹

Küreselleşme süreciyle birlikte dünyanın birçok yerinde çok uluslu markalar, benzer yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları ve kültürel kodlar yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme, toplumları milli kültüründen uzaklaştırmaya ve tek tipleştirmeye doğru götürmektedir.²

İşte UNESCO'nun 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi tam da bu tehlikeyi görek hazırlanmıştır. "Somut Olmayan Kültürel Miras" toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve **kültürel mekânlar** anlamına gelir.³ Bir milleti ayakta tutan yalnızca tarihî ve mimari yapılar veya anıtlar değildir. Asıl koruma altına alınması gereken insanların yaşama biçimleri, ritüelle-

ri, törenleri, sözlü gelenekleri, el sanatları, müzikleri, oyunları ve bütün bunların yaşadığı kültürel mekânlardır.⁴

Aslında bu noktaya gelmesi bile önemli bir özeleştirinin sonucudur. Uzun yıllar boyunca başta UNESCO olmak üzere pek çok uluslararası kültür politikası daha çok "somut mirası" korumaya odaklanmış, tarihî yapılar restore edilirken, hanlar, hamamlar ve konaklar gibi mimari yapılar koruma altına alınmıştır. Ancak çoğu zaman o yapıların içinde yaşatılan kültür göz ardı edilmiştir.

Bunun sonucunda Türkiye'nin birçok tarihî kentinde olduğu gibi Edirne'de de aynı manzarayla karşılaştık. Önce restorasyon yapıldı, ardından o mekânlar restoranlara, kafelere ve turistik işletmelere dönüştürüldü. Binalar korundu; fakat onların temsil ettiği kültür kayboldu. Örneğin Ekmekçizade Ahmet Paşa Kervansarayı birkaç kez restore edildi; ancak kuruluş amacını yaşatan bir kültür mekânına dönüştürülemedi. Savaşlara, göçlere ve kervan yollarına tanıklık eden bu yapı, Edirne'nin hafızasını anlatan yaşayan bir "Göç Müzesi" olabilirdi. Mekân kaldı; fakat onu anlamlı kılan hikâye yaşatılamadı.

Oysa kültürel miras yalnızca taştan, ahşaptan veya tuğladan ibaret değildir. Bir hıdırlık, bir bayram yeri, bir kent meydanı, bir panayır alanı veya bir er meydanı; ancak içinde yaşatılan ritüellerle anlam kazanır. Ritüeller ortadan kalktığında mekân da sıradanlaşır.

Tam da bu nedenle Kırkpınar'a yalnızca yağlı güreş gözüyle bakmak büyük bir eksikliktir.

Kırkpınar yalnızca dünyanın en eski spor organizasyonlarından biri değildir. Türk milletinin Rumeli'ndeki tarihî yürüyüşünün yaşayan hafızasıdır. Geleneksel anlatıya göre doğuşu, Rumeli'nin fethi sırasında şehit düşen kırk akıncının hatırasına dayanır. Sultan I. Murad döneminde Edirne'nin

fethiyle birlikte devlet geleneğine dönüşen bu şölen, asırlar boyunca Hıdırellez mevsiminde Türk töresini, fetih ruhunu ve toplumsal dayanışmayı yaşatan en önemli kültürel miraslardan biri olmuştur.⁵

Bu nedenle Kırkpınar yalnızca bir güreş organizasyonu değildir.

Kırkpınar, Edirne'nin kültürel kimliğidir. Rumeli'nin hafızasıdır. Türk töresinin yaşayan temsidir. Fetih ruhunun kültüre dönüşmüş hâlidir.

Osmanlı Devleti'nin başkentlerinden biri olan Edirne'de inşa edilen **Edirne Sarayı'nın önemli bölümlerinden biri olan Has Bahçe (bugünkü Sarayı)**, padişahların güreş, okçuluk ve cirit gibi sportif faaliyetlerin, çeşitli kültürel etkinliklerin ve halkla buluşmaların gerçekleştirildiği önemli bir kamusal mekân olarak kullanılmıştır. 1868 yılından itibaren halkın sosyal ve kültürel etkinliklerine de açılan Sarayı, Kurtuluş Savaşı'nın ardından, bugün Yunanistan sınırları içinde kalan Samsun'da düzenlenen Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin 1924 yılında buraya taşınmasıyla güreşlere ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar bu yıllardan günümüze kadar bu köklü kültür geleneği aynı Er Meydanı'nda yaşatılmayı sürdürmüştür. Bu nedenle Kırkpınar Yağlı Güreşleri'nin Cumhuriyet döneminde Sarayı'ne taşınması, yalnızca bir mekân değişikliği değil, tarihsel sürekliliği ve kültürel mirası simgeleyen önemli bir dönüm noktasıdır.

Dolayısıyla Edirne Sarayı'nın Has Bahçesi'nde bulunan Er Meydanı'na çıkan pehlivan, cazgırın duasıyla yalnızca rakibiyle değil, bu vatan uğruna canlarını feda edenlerin kanlarıyla sulanan topraklarda yüzyıllardır yaşatılan töreyle de buluşur.

Sarayı Er Meydanı, bu tarihî atmosferi bir asrı aşkın süredir gelenekleriyle güreş severlere yaşatarak geleceğe taşıyan tarihi ortak hafızadır. UNESCO'nun korumaya çalıştığı da işte bu bütündür.

Bu nedenle Kırkpınar'ın geleceği yalnızca güreş kurallarıyla ilgili bir mesele değildir. Somut olmayan kültürel miras, yalnızca yapılan işi değil; onu kuşatan semboller, ritüelleri, dili, kıyafeti, mekânı ve temsil biçimlerini de kapsar.

Kültürel erozyon çoğu zaman büyük kırılmalarla başlar. Bazen bir kelimeyle, bazen bir kıyafetle, bazen de unutulmuş bir ritüelle başlar.

Bugün Edirne'nin Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dö-

nemlerine tanıklık ederek mimari ve sanatsal eserlerini taşıyan tarihî bir alanında "Anıt Kafe" adıyla bir işletme açılması ve mekana Atatürk görselinin konulması ilk bakışta sıradan bir tercih gibi görülebilir. Ancak bu tercih bile dilimizde ve kültürel zihniyetimizde yaşanan dönüşümün küçük bir yansımasıdır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Atatürk'ün öncülüğünde yürütülen dil politikalarının temel amacı, Türkçeyi milletin ortak hafızasının güçlü bir taşıyıcısı hâline getirmek değil miydi? Bugün tarihî ve millî mekânlarımızı adlandırırken yabancı kökenli kelimeleri doğal karşılıyor, bunun üzerinde bile durmuyoruz. Kültürel değişim çoğu zaman önce kelimelerde başlar.

Benzer bir durum Kırkpınar'ın temsil unsurlarında da görülmektedir. Ağalık makamı, kişisel beğenilerin veya dönemsel modanın sergilendiği bir alan değildir. Ağa, kendisini değil; yüzyılların oluşturduğu ortak kültürü temsil eder. Bu nedenle geleneksel ağa kıyafetinin moda anlayışına göre değiştirilmesi ya da tarihsel gelecekte yer almayan kişisel, dini sembollerle yeniden yorumlanması, bireysel bir tercih olmanın ötesinde ortak kültürel temsilin değişmesi anlamına gelir. UNESCO'nun korumaya çalıştığı miras da tam olarak bu temsil sürekliliğidir.

Bugün ise Kırkpınar'da peş peşe değişikliklere tanık oluyoruz. Kırmızı dipli mum daveti ve usulü, güreşin yüzyıllardır süregelen yapısını etkileyen pehlivan katılımı, geniş süresi, puanlama sistemi ve cazgır, hakem ve diğer görevli kıyafetleri, tartışılan diğer düzenlemeler tek başına değerlendirildiğinde idari tercihler olarak görülebilir. Ancak bunlar birlikte değerlendirildiğinde ister istemez şu soru akla geliyor:

UNESCO'nun Korumaya Çalıştığı Mirası Gerçekten Biz Koruyor muyuz?

Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Bugün kentlerde yaşıyor. Geniş aile yerini çekirdek aileye bıraktı; mahalle kültürü zayıfladı; çocukların kültürel eğitiminde aile kadar okul, kreş ve dijital medya belirleyici hâle geldi.

Çocuklarımıza kültürel kodları, çocuk oyunları vd. okullarda öğretmedik. Kültürün aktarımını büyük ölçüde ailelere bıraktık. Kentleşme ve çalışma hayatı değiştikçe bu aktarım da zayıfladı.

Kültürel hafızada oluşan boşluğu artık aile değil, okul

değil, dijital platformlar ve küresel popüler kültür doldurmaktadır.⁶

Bunlar yalnızca kültürel tercihler değildir. Kültürel hafızanın yön değiştirmesidir. Kırkpınar tartışmasını da işte bu büyük resim içinde değerlendirmek gerekir.

Elbette gelenekler değişebilir. UNESCO da kültürel mirası donmuş bir yapı olarak görmemektedir. Ancak değişim ile kültürel çözülme aynı şey değildir. Değişim, geleneğin özünü koruyarak yaşamasını sağlar. Kültürel çözülme ise onu diğerlerinden ayıran ritüelleri, semboller ve anlam dünyasını ortadan kaldırır. Ardından güreşin yüzyıllardır süregelen usulleri ve kuralları değiştirilir.

Sonra tarihî mekân tartışma konusu olur.

En sonunda geriye yalnızca "Kırkpınar" adı kalır.

UNESCO'nun korumaya çalıştığı şey ise tam da bunun önüne geçmektir. Çünkü somut olmayan kültürel miras; bir organizasyonun adı değil, bir milletin hafızasıdır.

Bugün sorulması gereken soru şudur:

Biz, UNESCO tarafından koruma altına alınan Kırkpınar'ı geleneksel kimliğiyle gelecek kuşaklara aktarabiliyor muyuz, yoksa onu çağın beklentilerine uyarlama uğruna yeniden mi şekillendiriyoruz?

Bu soruya vereceğimiz cevap yalnızca Kırkpınar'ın geleceğini değil, Edirne'nin kültürel kimliğini ve Türk milletinin tarihî hafızasını belirleyecektir.

Çünkü Kırkpınar'ı yaşatmak, yalnızca bir festivali sürdürmek değildir. Fetihle başlayan bir medeniyet yürüyüşünü, Rumeli'de kök salan Türk kimliğini ve yüzyılların ortak kültürünü geleceğe taşımaktır.

Kaynaklar:

- 1- Ölçekçi, H. (2020). Küreselleşme ve İletişimin Millî Kültürlere Etkileri. Gazi Türkiyat, 26, 79-97
- 2- Turhan, S., & Saral, E. (2018). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Türkiye'de Eğitim Alanında Yapılan Bilimsel Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 68-78
- 3- UNESCO. (2003). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. Türkçe metin
- 4- Oğuz, M.Ö. (2013) Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras, Millî Folklor, 2013, Yıl 25, Sayı 100 s.5-13
- 5- Bilar, E. (2024) İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası: Kırkpınar. - İstanbul, Hiperyayın, s.26.
- 6- Oğuz, M.Ö. (2008) Türkiye'nin somut olmayan kültürel mirası. - Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.7-27.